

1921 TEŞKİLÂT-I ESASİYE KANUNUNUN KAYNAĞI OLAN ATATÜRK'ÜN HALKÇILIK PROGRAMINDAN İZLENİMLER

Dr. Emin MEMİŞ

1. Birinci Büyük Millet Meclisi, ATATÜRK'ÜN Halkçılık Programının "Maksat ve Meslek" Başlangıcını, "Büyük Millet Meclisi'nin Beyannamesi" Şekline Dönüştürür.

"Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal" imzasıyla "Heyeti Vekile" namına Meclis başkanlığına sunulan ATATÜRK'ÜN HALKÇILIK PROGRAMI (hükümet beyannamesi), "Maksat ve Meslek", "Mevaddı Esasiye", "Vilâyet", "Kaza", "Nahiye", "Müfettişi Umumilik" ve "İdare" başlıklarından oluşmaktadır. Milli Mücadele Önderinin yaptığı bu ayırımılaştırmayı ikiye indirgemek olanaklıdır: "Maksat ve Meslek", "Mevaddı Esasiye ve İdariye" (1).

MAKSAT ve MESLEK bölümü, Büyük Millet Meclisi'nin amaçlarını belirlemekte ve felsefi içerik taşımaktadır. Bu durum belki bir programa konulabilir. Ancak Meclisin başlangıç tartışmalarında ele alındığı gibi Anayasa Komisyonu da ilk kez bir program şekli düşünmüşse de Meclis üyelerinin herbirinin bunun benimsenmesinin olanaksızlığını görerek "program" eğiliminden dönüldü. Çünkü denildi, program bir "fikra efradını cemedebilir", kim ki emellerine uygun bulursa o imzalar. Şu var ki, Mecliste kamuoyu akımları vardır. Meclis bir parti nasıl olabilir? Herkesin âzami ve asgari fikirleri vardır. Bu yaklaşımdan hareketle Meclis adına program yapmanın güçlüğü kabul olunup "program" yapma yolunda direnmenin yararsız olacağı kanaati doğar. Gelişim böyle olunca Halkçılık Programı bu kez, kanun tasarısı olarak Meclisin önüne getirilecektir.

Hükümetin Büyük Millet Meclisi'ne sunduğu "beyanname" (2), tutanaklarda izlenebildiği yönüyle "Hükümet Beyannamesi", "Hükümet Programı" "Meclis Programı", "Halk Zümresi Programı", "Halkçılık Programı" gibi isimlerle nitelenir.

Programının MAKSAT ve MESLEK bölümü, gayeleri içermesi ve felsefi konumlu olması dolayısıyla Anayasa Komisyonu tarafından "beyanname" olarak yayınlanmasına karar verilir. Nihayet "Encümen-i Mahsus Mazbatası"na eklenen "Büyük Millet Meclisi Beyannamesi" (3), Meclisin çeşitli bahanelerle ilan ettiği, kanıtlamaya çaba sarfettiği esas-

lara aittir. Bu esaslar, mukaddes amaçlar olup meşrudurlar.

Anayasa Komisyonu anlatılan nedenlerle, Halkçılık Programının MAKSAT ve MESLEK bölümünü; Meclisin beyannamesi şekline dönüştürülüp kabul olunmasından sonra yayınlanmasını; düşmanların yaptığı olumsuz propogandaların kesilmesine katkı açımından zorunlu bulur. Misak-ı Milli sınırları içinde kalınmak istendiği, meşru emeller için mücadele edildiği, zulme, tahakküme karşı isyan olunduğunun yayınlanmasının yararlı olabileceği savunuldu (4).

Birinci Büyük Millet Meclisi, sonunda "hükümet beyannamesi" olarak el koyduğu Atatürk'ün Halkçılık Programının başlangıç bölümünün (MAKSAT ve MESLEK), fıkra fıkra tartışılarak "Büyük Millet Meclisi Beyannamesi" adıyla onaylanıp 85 Sayılı 1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanununun "Encümeni Mahsus Mazbatası Esbabı Mucibesi"nde değerlendirdiğini gözlemekteyiz. Bu cümleden olarak Meclisin "maksat ve meslek serlevhası" olarak tanımladığı Halkçılık Programı girişinin, 1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanununun başlangıcı niteliğinde bulunduğunu söylemek doğru olabilir. Sorunu çağdaş anayasa bazında ele aldığımızda, Halkçılık Programının "serlevhası" madem ki başlangıç kapsamında gözleniyor, öyle ise "Büyük Millet Meclisi Beyannamesi" konumuyla ele alınan "maksat ve meslek" girişi, 1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanununun başlangıcı olarak ele alınmalıdır.

Bu çalışmanın yoğunluğu 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu haline dönüşen Halkçılık Programının "serlevhası"na dönüktür.

Halkçılık Programının öteki maddeleri gibi tek tek ele alınıp oylan "maksat ve meslek" başlangıcı, Kemalist yürütme organının seçeneklerini kapsamı açısından ilginç bulunabileceği kanısıyla irdelenmesi yarar getirebilir.

2. Halkçılık Programının İlk Biçimiyle Teşkilât-ı Esasiye Tasarısı Dönüşümü Arasındaki Değişiklikler

a) 'MAKSAT ve MESLEK' bölümündeki değişiklik

ATATÜRK, programının 3. maddesinde hükümetin, milletin hayat ve bağımsızlığına "suikast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların" tecavüzlerine karşı savunmayı ve dış düşmanlarla işbirliği eden iç düşmanları cezalandırmak için ordunun güçlendirilmesi, ayrıca ordunun "millet istiklalinin dayanağı" olarak görülmesinin görev sayılması gerektiğine işaret ederken, "Büyük Millet Meclisi Beyannamesi" şekline dönüştürülen "serlevha"da "millet istiklâlinin dayanağı" sözlerinin çıkarılmış olduğu gözlemlenir.

ATATÜRK'ÜN Halkçılık Programı, "Hükümet Beyannamesi" olarak Meclise sunulduktan sonra ve Teşkilât-ı Esasiye Kanun Tasarısı olarak gündeme getirilip, gerekçeye eklenen "beyanname" (maksat ve meslek serlevhası) tek tek okunup müzakere edilirken, HALKÇILIK (5) yaklaşımındaki anti-emperyalist, anti-kapitalist içeriğin taktik niteliğini sezemeyen bazı milletvekilleri, "emperyalizm ve kapitalizmin zulm"ünden ne anlaşılması gerektiğini sordukları görülür. Komisyon sözcüsü şöyle der: "Biz, alelitlâk emperyalizm alehindeyiz. Emperyalizm nereden gelirse gelsin (Alkışlar). Kendimiz emperyalist değiliz ve emperyalistlerin aleti de olamayız. Kapitalizm meselesine gelince, kapitalizm zulmü nerede cari olursa olsun alehindeyiz (Doğru sesleri)". (6)

Emperyalizm ve kapitalizm kavramlarında zaman zaman açıklamalar istendiği görülebilir. örneğin "Maksat, harici emperyalizm ve kapitalizm midir, yoksa dahili de bunda mündemiç midir?" "suali, Millî Mücadele Meclisinin bir başka oturumunda cevaplanmıştır. Verilen cevapta emperyalizme karşı herhangi bir devletle ittifak olunabileceği vurgulanırken, kapitalizme gelince herhangi bir devletin kapitalizmle mücadelesinin "mesleki siyasi" olarak benimsenemeyeceği, eğer kapitalizme karşı mücadele bir içtimaî zorunluk olarak doğarsa, yapılacak girişimlerin memleketin özümleme koşullarına göre yine memleketin insanları eliyle gerçekleştirilebileceğine, dikkatlerin toplandığı anlaşılmaktadır (7).

Kısaca gözlemler, program ve beyannamede özdeş olan hükümlerin az da olsa, tutanaklarda anlam sapmalarına uğradığı yönündedir (8).

b) 'Mevaddı Esasiye'de yapılan değişiklikler

Dünyayı saran halkçılık akımının Millî Kurtuluş Hareketini kuramda etkilediği kuşkusuzdur. Bunun böyle olduğunu İttihatçıların hazırladığı bazı programlara bakarak söylemek olanağı vardır. Örneğin "Mesai", "Halk Şurular Fırkası Programı" ve "Halk Zümresi Siyasi Programı" ilk akla gelen politik üstünlük kurup iktidarı denetlemek isteyen çerçevelerdi (9) Birinci Büyük Millet Meclisi'nin içinde ve dışında elbirliği edip iktidara yönelme mücadelesi veren hiziplerin dayandıkları en etkin araç HALKÇILIKTI. Bildiğimiz gibi ATATÜRK'ÜN HALKÇILIK PROGRAMI, 1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu sonucunu doğurur. Tarihinde bir ulus-devletin ilk yazılı belgesini simgeleyen bu "Teşkilat-ı Esasiye", halkçılık "düsturu"nun uygulamaya geçirilmesinden başka birşey değildir. Üstelik tutanaklardan izlenebildiği kadarıyla ilk MECLİS, Halkçılık kavramı üzerinde günümüzde dahi ders alınması gereken ibretlerle doludur (10). Şöyle ki, orada en çok iki yorum üzerinde ısrar edildiği gözlemlenir: Birisi siyasal halkçılık (soyut halkçılık), öteki somut halkçılık. İlkine "sahte" tanımı yapılmaktadır (11).

Denebilir ki, ATATÜRK'ÜN Halkçılık Programının bir yasa tasarısı konumuyla Meclisin önüne çıkarılışı, halkçılık okunun yasama düzeyinde sorgulanışıdır. Aslında halk devleti sürecine dönüşürken halkçılık kavramının etkinliğini, politik düzeydeki sinmişliğini en güzel ifade edebilen sonuç, 1921 metnini ilk maddesi olarak kendini göstermesiydi. Orada egemenliğin, bağısız koşulsuz ulusa verilmesi bir yana, halkın bizzat yönetime elkoyması isteniyordu.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu sunuş konuşmasında, ülkede öteden beri yüz tutan "sui idare" hastalığı yerilerek memleketi omuzlarında taşıyan köylülerin muhatap bırakıldığı kötü yönetimin çözümsüzlüğü dile getirilir. "En doğru olanı, halkı hayatı ameliyede olduğu gibi, mümkün olduğu kadar hayatı umumiye muvafık surette meclise nakletmektir" önermesi ortaya konulup bunun uygulanabilir çözümü için "bürokrasi" egemenliği (Tanzimat'ın ürettiği bürokrasi sınıfının alışkanlığının kırılması yolunda) kırılmalıdır. Kırılmanın tek yolu da yerel merkezlerde dahi halk memurlarını bizzat seçmelidir. Öyleyse 1921 Teşkilat-ı Esasiye kanunu halkın yönetime bizzat katılabilmesini sağlayacak bir anayasalandırmaya (katılımı sağlayabilen bir araca) sahip olmalıdır. Bu aracın adı Mesleki Temsildir (12). Halk ancak bu yöntemle meclise sevkedilebilir yönetime etkin katılabilir. Uygulaması "sahte" boyutlarda kalabilecek Halkçılıktan yana değil, somut Halkçılığa yönelmelidir. Amaca ulaşmak için kullanılacak araç çok önemlidir.

Büyük Millet Meclisi'ne sunulan "hükümet beyannamesi"nde (Atatürk'ün Halkçılık Programı), Mesleki Temsile yer verilmeyip Genel oy ilkesi öngörülmüştür. Halkçılık Programının "hükümet beyannamesi" adıyla büyük Millet Meclisi'ne sunulup Anayasa Komisyonuna gönderilmesinden sonra, Komisyonun Halkçılık Programının benimsendiği "reyiâm" ilkesini değiştirip yukarıda vurgulanan Mesleki Temsil seçim sistemini (13) getirdiği görülür. Bunun nedeni sunuş konuşmasında ele alınır. Konuya Teşkilat-ı Esasiye "esbabı mucibesin" de yer verilir. Kemalist yürütme organının öngördüğü GENELOY ilkesinin yerine Mesleki Temsilin konulmak istenmesinde ünlü düşünür GÖKALP'in "zümreler arası" dayanışmacılığının izlerini görebilme olanağı vardır.

1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu tasarısında, Halkçılık Programının GENELOY ilkesinden ayrılıp 4. madde olarak Büyük Millet Meclisi'nin "meslekler erbabı temsil edilmek" üzere doğrudan doğruya seçilen üyelerden oluşması isteği, önemli tartışmaların ardından reddedilecektir.

Halka gönülden özgürlük vermeye geldiklerini söyleyenlerin, yepyeni bir Devletin kuruluş anayasası hazırlanırken Meclis çatısı altındaki

kıyasıya tartışmalara neden olmaları doğaldır. Çünkü orada bir başka deyimle iktidarı denetleme yarışı yapılmaktadır. Hizipler kendi programları doğrultusunda bir Devlet arzulamaktadır. Jöntürk Tunalı HİLMİ Bey'in "BİZ BUGÜN BÜYÜK BİR TARİHİN FİHRİSTİNİ YAZIYORUZ" sözünün, bir anayasa yapılırken ne kadar önemli bir sorun karşısında bulunulduğunu yansıtmıyor mu?

Halkçılık Programında yapılan bir başka değişiklik de "mevaddı esasiye" cümlesinden sayılabilecek "maddei münferide" ekinin programın yeni şekli olan Teşkilât-ı Esasiye Kanununa numarasız olarak eklenmesidir. Meclisin tutucu kanadının baskısıyla anayasaya eklenen "münferide", "Büyük Millet Meclisi Beyannamesi" olarak yayınlanmasına karar verilen metinde (programın maksat ve meslek bölümü) Meclisin gayesi belirtilmesine karşın, Nisabı Müzakere Kanununun ilk maddesine yollama yaptığını izlemekteyiz. Bu maddede Meclisin gayesi saptanmıştır: "Büyük Millet Meclisi, hilâfet ve saltanatın VATAN ve MİLLETİN istihlâs ve istiklâlinden ibaret olan gayesinin husulüne kadar ...'in'ikad eder" (14).

Egemenliği millete yöneltip, yönetimi bizzat halkın eline alması esas (Teşkilâtı Esasiye Kanun Lâyhası Mevaddı esasiye: md.1) ve "milletin yegâne ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisi" (md.2) nitelemesinin ardından ek bir "münferide" ile hilâfet/saltanatın kaldırılması amacını yinelemenin çelişkisi apaçıktır. Kuşkusuz bu çelişkinin kaynağı, Ankara'da toplanan milli Meclisin Meclis-i Mebusanın devamı olduğunu söyleyen önemli bir bölüm milletvekilinin seçeneklerini Geleneksel Yönetimden yana koymalarından doğuyordu.

Sosyal planda önemli sayılabilecek bir değişiklite, Programın 8, Teşkilâtı Esasiye Kanun Layihasının 3. maddesinde "Türkiye Halk Hükümeti..." diye başlayan bağlamın, tasarıda sürdürülen aynı durumu, Büyük Millet Meclisinde "Türkiye Devleti..." diye değiştirilerek onaylanır (15).

Programın 16. maddesinde yer alan "Ordu münhasıran Büyük Millet Meclisinin ordusudur... emrû kumandaya müteallik umur erkânı harbiyei umumiye vekâleti tarafından tedvir olunur" tanımlaması, "encümeni mahsus" tasarısından çıkartılır. Ancak Halkçılık Programının 3. maddesinde (maksat ve meslek bölümü) ve 16. maddesinde görünümü saptanan (mevaddı esasiye bölümü) ordu kurumu, "Büyük Millet Meclisinin Beyannamesi"nde birleştirilerek ele alınır (16).

"Hükümet Beyannamesi"nde yer alan "... orduyu tarsin etmeği ve onu istiklâli milletin müttekası bilmeği" (md.3) cümlesi ile "Ordu münhasıran Büyük Millet Meclisinin ordusudur" cümlesinin (md.16)

kaldırılması, bizi yeni yorumlara ulaştırabilir. Örneğin Kanun-u Esasinin 7. maddesi ve "Meclisi Mebusan"ın devamı tezi akla gelebilir. Anayasa Komisyonunun tasarıya aldığı "münafi hareket edenleri tedip azmiyle müesses bir ordu" yaklaşımından, her ne kadar aynı sonuç çıkarılabilirse de Halkçılık Programının "... harici düşmanlarla... milleti işgal ve ifsada çalışan dahili hainlerin tedibi" için orduya görev verilmesi yaklaşımının, bazı padişah yanlılarınca sert bulunması olanaklıdır (17).

"Encümeni Mahsus Mazbatası Esbabı Mucibesi"nde vurgulandığı üzere "İdari mevadda" birkaç önemli nokta değiştirilmiştir: Birisi "vilâyette dahi mesleki temsilin ve doğrudan doğruya intihabın", Halkçılık Programındaki "reyiâm" (md.20) ilkesi yerine öngörülmesidir. Mesleki Temsile göre seçilecek olan Vilâyet Meclisi, "icra amiri bir reis", çeşitli dairelerin işlerini yönetime yeterli sayıda üyeden oluşan bir yönetim kurulu seçer. "İcra selâhiyeti" bu kurula aittir. "Böylece her vilâyette mahalli vezaifi, merkezden gönderilmiş memurlar değil", Vilâyet Meclisi'nin mümessili olan vali, Devletin umumi ve ülkenin her tarafında cereyan eden müşterek görevleri yükümlenecek, ancak yerel görevler ile Devletin görevlerinin çatıştığı zamanlarda müdahale eyleyecektir.

"Hükümet Beyannamesi"ne göre vali, yerel yönetime karşı olan tutum ve davranışı "yalnız murakabeden ibarettir" (18).

"Encümeni Mahsus Mazbatası esbabı Mucibesi"nde okunduğu üzere "mevaddı esasiyede başlıca iki mühim nokta tâdil edilmiştir". Tekrar pahasına olsa da birincisi, Meclis üyelerinin her ilde "meslekier erbabı temsil edilmek" üzere seçilmesi ki, bu yöntem ile halkın iki dereceli seçim yönteminden doğrudan doğruya bir dereceli seçime geçmesi, böylece "umumi refahın ve memleketin ünran ve selâmetinin kâfil ve zamini olacak surette SAİ ve AMEL ERBABININ TAMAMIYLA TEMSİL EDİLMESİ", öte taraftan "halk sınıfının kendi ihtiyacı ile vasıtasız meşgul olması gibi fevait elde edileceği düşünölmütür". Yapılacak seçim kanunu ile daha kalabalık bir Meclis, KONGRE halinde toplanıp "dahili ve harici siyasette fikrini izhar ve umumi istikamette" giden durumları saptadıktan sonra onun "makamına kaim olacak" yasama ve yürütme güçlerine haiz "musaggar bir Meclis müstemirren" görev yapacaktır.

İkinci önemli bulduğum değişiklik ise, Büyük Millet meclisi Başkanının İcra Vekilleri Kurulunun da başkanı olarak 6 aydır süregelen uygulamanın, Anayasa Komisyonuna göre "mehaziri görölen usul" olup değiştirilmesinin öngörölmesidir. Meclis başkanı, yalnız Meclis başkanı olarak kalacaktır. Vekiller kurulu da aralarından kendilerine başkan seçeceklerdir. Halkçılık Programında saptanan yöntem (hem Meclis, hem İcra Kurulu başkanı olma) (md. 17), Teşkilât-ı Esasî'ye

gerekçesinde savunulduğu gibi tasarıda ayrılmıştır. Gözlemler, bunun nedeninin' Milli Mücadele Önderinin gücünü zayıflatmak ve Meclis içinde, Meclis dışında birlik içinde görünen etkin bir hizibin politik denetimini ele almak şeklinde düşünülebilir.

Halkçılık programında "hukuku esasiye"ye ait padişah haklarının Büyük Millet Meclisi'ne geçtiği (md.14) ve padişaha ait olan "ilanı harp" keyfiyetinin Komisyon tasarısında (md.8) "vatan müdafaası ilânı" kapsamında ele alındığı (19) gözlenir.

Padişahın durumu ile ilgili Program hükmü (md.5) tasarıya alınmamıştır. Nevar ki, çeşitli baskılarla bir "madde-i münferide"nin Anayasaya eklendiğine değinildi.

3. Halkçılık Programının Öngördüğü Halkçılık Değerlendirmeleri

Atatürk'ün Halkçılık Programı, teşkilât-ı Esasiye Kanunu namıyla yasalaşınca, Büyük Millet Meclisi'nde aksine politik hararetin arttığına tanık olunur. Geleneksel düzen yanlılarını yatıştırmak isteyen Milli Mücadele Önderi, Teşkilât-ı Esasiye için "icabatı zamanın istilzam eylediği halkçılık esasını ifade eden bir düstur" ifadesini kullandığı bilinmektedir.

Programın Halkçılık çizgisinin, İttihatçıların hazırladığı programlardaki halkçılık yaklaşımlarına benzer olduğu savunulabilir. Dolayısıyla Büyük Millet Meclisinin halkçılık çizgisinin, adı geçen programların kapsadığı halkçılık yaklaşımına birçok yönden benzediğini göstermek olanacağı vardır (20). Şu var ki, Milli Mücadele Önderinin programına koyduğu GENELOY (md.9) umdesi (ilkesi), "Teşkilât-ı Esasiye Kanunu Lâyıhası Mevaddı Esasiye"sinde "meslekler erbabı temsili" (md.4) umdesine dönüştürülür. Bu iki umde, Büyük Millet Meclisi'nde aynı zamanda iki politik yaklaşımı deyimlemektedir. Önderin ilkesi, O'nun Batı yanlısı pozitivisminden kaynaklanmaktadır. Hakimiyeti Milliye Gazetesinin kullandığı deyişle, Mesleki Temsil "aleti"ni seçenlerin bir tür "İttihatçı Solu" uygulamasıyla iktidara tırmanmak istedikleri, gelişimlere bakılarak söylenebilir. Onlara göre soyut halkçılık yerine somut halkçılık uygulamasına geçebilmek için halkı yönetme kavuşturacak aracın seçimi önem taşımaktadır. "Sahte halkçılık"tan halkı kurtarmak gerekmektedir. Avrupa'da GENELOY vardır. Avrupa'da kapitalizm vardır. Partiler vardır. Ama kapitalizmin orada herşeyi denetiminde tuttuğu da gerçektir. Hazır partiler yok iken Anadolu kendi düzenini kurmalıdır.

II. Meşrutiyetten beri yaşanan siyasi akımların Büyük Millet Meclisi'ne yansıdığını, orada bazı hareketler oluşturduğu bilinmektedir. En göze batan küme Halk Zümresidir. Zümrenin geliştirdiği düşünceler,

Teşkilât-ı Esasiyenin tartışılmakta olduğu aşamada ortaya atılmış, savunulmuş, hatta etkinliği dolayısıyla "Esbabı Mucibe"ye yansımalarından yukarıda örnekler verilmiştir. "Encümeni Mahsusta" başkan Yunus Nadi ve Zümre taraflısı birçok milletvekilinin bulunduğu nazara alınmalıdır. Onlar iktidarı denetlemek ve gerçekten halkçılığı uygulamak için, eski lonca sistemi dönemlerine dönmek için Mesleki Temsilin önemli bir "alet" olacağına inanmışlardır. Bu yönde savunmalar yapıp "bürokrasi egemenliği"ne karşı siyasi programlarla çıkmayı yeğlemişlerdir. Böyle olmakla birlikte Halkçılık Programı ile ATATÜRKÜN de haklılığa önem verdiği, bunun böyle olduğu gelecekte Cumhuriyet Halk Partisine olan yansımayla kanıtlanabilir.

İmdi, bu açıklamalardan sonra Hükümet Beyannamesi içeriğine ilişkin sorgulamalara dönelim:

Halkçılık Programı ile halkçılık, GENELOYA özdeşleşmektedir. (md. 6-9). Yönetim yöntemi, halkın bizzat kendisini yönetmesine bağlıdır. Amaç budur. Ulusal sınırlar içinde, hayatı sağlamak, tam bağımsızlığı gerçekleştirmektir. Büyük Millet Meclisi'nin teşekkülü, bağımsızlık ve saltanat - hilâfetin kurtarılması "ahd"yledir (md.1). Bu yönüyle halkçılığın içeriksel niteliği bağımsızlıktır. Fakat, halkın bağımsızlığını gerçekleştirmesi, yönetimi bizzat eline almasının koşulu vardır: "Halkı emperyalizm ve kapitalizmin tahakküm ve zülmü"nden arıtmak (md.2). Görülüyor ki, halkçılığın siyasi boyutu ön plana çıkmaktadır. Hatta bu boyut sorgulanmaya devam olunmaktadır: Büyük Millet Meclisi Hükümeti halkın hayat ve bağımsızlığına kurtarmayı biricik amaç saydığı, bu amacın gerçekleşme yönteminin, emperyalizm-kapitalizm baskı ve zulmünün yok edilmesi sonunda ancak halkın yönetim ve egemenliğinin gerçek sahibi olabilme gerekçesine bağlanmaktadır. Bu bir inanıştır. İnanışın yerde kalmaması için gerekli araçlara sahip olunmalı. Örneğin Büyük Millet Meclisi Hükümeti şu "vecibe" altına girdiğini açıklar: "Milletin hayat ve istiklâline suikast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların" saldırılarına karşı müdafaa ve dış düşmanlarla işbirliği yapıp milleti "iğfal ve ifsata" çalışan iç hainlerin cezalandırılması için orduyu sağlamlaştıracaktır. Onu ulusal bağımsızlığın dayanağı bilecektir (md.3).

İzlenimler, bu yaklaşımda halkçılığın (siyasal planda) iki mümeyyiz niteliğinin yansıdığını gösterebilir: Biri, emperyalizm ve kapitalizmin baskısını (ki, bu durum suikast olarak değerlendirilmektedir) halkın yakasından uzaklaştırmak, ikincisi ulusal bağımsızlığı gerçekleştirmek. Düşünülenlerin sözde kalmaması için ordu kurumu, amacın hizmetine verilmiştir. Ordu Büyük Millet Meclisi ordusudur. Emir ve kumandası Meclisin manevi şahsiyetindedir (md. 3,16).

Halkçılık Programının sosyal konumlu yansımasına gelince, halkın

katlanmak zorunda bırakıldığı "avamili sefaleti izale ile esbap ve vesaiti saadet ve refahını temin etmeği umdei esasiye" ilan etmesinde toplanmakta ama, bu durumun sağlanması için maarif, adliye, maliye, iktisad ve içtimai "mesail"de, çağın gereği ve halkın gerçek gereksinimlerine göre "muktazi teceddüdat ve tesisatı" oluşturmayı; ön sırada bir görev saymaktadır. Bu yaklaşım dahi çözümsüz bırakılmayacaktır. Yöntem olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, gayesine ulaşabilmek için, her türlü davranış ve girişimde milletin bütünlüğünü bozucu hareketlerden kaçınacaktır. Burada dayanışmacı hakçılık izleri taşınmaktadır. Siyasi, toplumsal ilkeler, milletin ruhundan alınacaktır. Bu ilkelerin uygulanabilmesi yönünde, milletin eğilimi, gerçek gereksinimleri göz önünde bulundurulacaktır (md.4).

Programın "maksat ve meslek" bölümünün bu son maddesi, toplumsal gelişim çizgisine, dengelere önem vermekte, kısacası bütünlükçü bir halkçılık boyutuna ulaşmaktadır. Halkın eğilimlerini öne alıp reformcu bir yola girilmektedir. Başka bir anlatımla Program, halkçılığın akılcı boyutuyla ele alınmasına yanaşmaktadır.

1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanununa dönüşen Halkçılık Programının "mevaddi esasiye"sinde; egemenlik bağısız, koşulsuz milletindir denildikten sonra, idare yöntemi esası uygulanacaktır. Ama nasıl?

Büyük Millet Meclisi'nde yapılan tartışmalardan "sahte" ve "somut" halkçılık tanımlamalarına tanık olundu. İş dönüp dalaşır seçim mekanizmasına dayandı. Halkın yönetimini bizzat eline nasıl alabileceği gündemi işgal edip durdu. Halkçılık ilkesinin kayganlığına işaret edildi. Her neyse "geneloy" (md. 9) ilkesini ön gören Halkçılık Programının "İdare" kısmında düzenlenen vilâyet ve nahiye kurumlarında özerkliğe yer verilerek halkı mümkün olduğu kadar yönetime katılma yaklaşımı benimsenmiştir. Gerçekten halkçılığı somuta indirgemek için çalışılmıştır. Bırakınız vilâyet meclisini, nahiye meclisinin dahi halkça doğrudan doğruya seçimi yöntemi getirilmiştir. Nahiye kurumu (md. 24 - 29) birkaç madde ile konumlandırılmıştır. İlginçtir ki, nahiye meclisi kâza, iktisad ve maliye yetkisine sahip kılınmıştır (md. 28). Programın dönüştürüldüğü tasarı gerekçesinde "vâsi bir ademi merkezîyetle idare olunan memleket aksamının öteyandan "müfettişi umumilik" (md. 30 - 31) kurumu aracılığıyla merkeze sıkı bir surette bağlanarak devlet ve Hükümet makinasının düzenli işlemesi sağlanmak istenmiştir.

Hiçbir zaman uygulama olanağı bulunmayan "İdare" kısmında özellikle vilayet, kaza, nahiye üçgeninde halkın yönetime daha çok katılması, özerk davranabilmesi koşulları aranmıştır.

Özetle, Halkçılık Programının özlü bir halkçılığı, simgelediği görülebilir. Bu bütünsel bir halkçılıktır. Sınıfların eşitliğine, toplumsal iş bölümüne varan düşüncelerin benimsenmesi, ulusal devlet kuramının

doğal sonucu olarak "reyiâm" ilkesinin seçiminde etkili olduğu savunulabilir. Öngörülen halkçılığın anti-emperyalist özelliği de kuşkusuzdur. Dayanımacı halkçılığa yatkındır. Onun için "mesleki seçim" sınıf kavgaçılığıyla suçlanmıştır. Ulusun azmi ve milletin kararı politikasının "geneloy" ilkesine paralelligi hiç değilse kuramsal özde ağır basmaktadır. Program, çağı halkın gereksinimleri, zamanın gereklerine göre düşündüğü için akılcılık, reformculuk esasını halkçılığın gereği olarak algılamıştır. Merkezîyet yöntemi sınırlı ve istinai olsa da "ademimerkezîyet" vurgulandığı gibi asli ve genel bir ilke olarak korunmuştur. Gerekli kurumlar hesaplanmıştır. Halkçılığın özümmlenebilmesi için seçime dayalı yerel yönetimler amaçlanmıştır.

Vilayet ve NAHIYE kurumlarının özerkliği, genel politikalar dışında sosyal, ekonomik tercihlerde karar sahibi olmaları daha da ileri gidilerek NAHIYEYE "kaza" hakkının tanınması, ATATÜRK'ÜN Halkçılık Programının sosyal, ekonomik halkçılığı kapsadığına tanıklık edecektir.

ATATÜRK'ÜN söyleyişle 1921 TEŞKİLÂT-I ESASİYE KANUNU, bir "HALKÇILIK DÜSTURU"dur ve bunun kaynağı Halkçılık programıdır.

Programın saptadığı "Türkiye Halk Hükümeti..." (md.8) kavramı, "Teşkilât-ı Esasiye Kanunu Lâyhası"nda (md.3) aynen korunurken, "Türkiye Devleti" şeklindeki değişikliğin gündeme gelişinde, "Türkiye Devleti suretinde kalacak olursa, asıl emeli açıkça tecelli ettirmemiş olur. Halk Hükümeti sözü de girmelidir... "itirazlarına verilen cevap, "idare usulü, halkın mukadderatını bizzat, bilfiil idare etmek esasına müstenittir" yönündedir (21).

İncelemeler gösteriyor ki, Milli Mücadele sürecinde HALKÇILIK akımı, Meclis üyelerini yoğun baskısına almıştır. Yaşanan sürecin ve gelişmelerin gereği, halkçılık işlevi sık sık başvurulan bir araç olmuş; ancak siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlarıyla da ele alınması gereken bu kavram, soyut-somut nitelendirmelerini, sistem çatışmalarını bünyesinde koruya gelmiştir.

Dünyamızın insanları veya toplumları günümüzde daha çok özgürlük; insanca yaşama ve yönetime daha çok katılmak, açıklık istiyor...

DİPNOTLAR

(1)13 Eylül 1920 tarihini taşıyan "Hükümet beyannamesi" (Bk.: TBMM Zabıt Ceridesi, C.IV, s. 179 - 181) 31 maddeyi kapsar. "Büyük Millet Meclisi Riyasetine" diye başlayan sunuş yazısı şöyledir: "Heyeti Vekilenin siyasi, içtimai, idari, askeri noktai nazarlarını telhis ve teşkilâtı idariye hakkındaki mukarreratını ihiva eden PROGRAMI Büyük Millet Meclisi'ne takdim ediyorum. İşbu esasata müsteniden tanzimi iktiza eden kanun lâyhalarının dahi derdesti takdim olduğu maruzdur". "Reisi Sani Vekili" Vehbi Bey'in "hükümet beyannamesi var okunacak" sözlerinden de anlaşılacağı üzere ve tutanakta da "Teşkilâtı Esasiye Kanunu Lâyhası" başlığıyla vurgulanan "hükümet beyannamesi", aslında Önder'in söylediği gibi Meclisin açılışına yaptıkları ünlü konuşmanın (Mustafa Kemal Paşanın Hükümet Kuruluşuna dair takriri) eklenmesiyle Halkçılık Programı adıyla yayımlandığı anlaşılmaktadır. (Bk.: Emin MEMİŞ, Milli Mücadelenin Hukukileşme Süreci (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1985, s.156 - 160; NUTUK, II, s. 594). Bunun böyle olduğu gösterilebilir (Bk.: TBMM Zabıt Ce... C.IV, s. 184, C.V, s. 64, 363, 368, C.VI, s. 121; İsmail ARAR, ATATÜRK'ÜN Halkçılık Programı ve Halkçılık İlkesinin Tarihçesi, Baha Matbaası, İstanbul, 1963, s.

7 - 11).

1920 Sonbaharında Meclis içinde ve dışında iktidarı kontrolüne almak isteyen hiziplerin ürettiği bunalım artmıştır. Bu durum Önder ve kadrosunu kuşkulandırmaktadır. İç ve dış baskıların yoğunlaştığı bir sırada, bütünlüğü bozucu davranışlar, Millî Mücadeleyi bilinmeze sürükleyebilecek yetenekte idi. Politik kontrolü sağlamak, hiç değilse o aşamada uygun koşullu otorite kurmanın zorunluğu tartışmasıydı. Önder kadro, zamanı gelince (konak konak) gereksinim duyulan adınımları atmaya öngörmüştü. Oysa yeni yeni programlar düzenleyen hizipler ortaya çıkıyor, işleri arapsaçına çeviriyordu. Nutuk'ta belirtildiği üzere Büyük Millet Meclisi'nin "müşterek mesaisinin temin ve tanziminde" güçlükler doğmaya başlar.

Tutanaklardan alınan şu sözler, Milli Mücadeleye atılan ilk Meclisin siyasi sorunun çözümünü bulmak zorunda olduğunu gösterebilir: "Arkadaşlarım, bugün Osmanlı âlemi, ANADOLU, iki mühim seylâbın noktai telâkkisinde bulunuyor. Bunlardan birisi, inanışların, dinlerin doğduğu Doğudur. Birisi, zulmün, saldırganlığın (kahrın), zorbalığın tebarüz ettiği Batıdan geliyor... Biz zayıf kollarımızla,... bu iki seylâbın içinde şaşırıp kaldık. Hangisine iltihak edeceğiz? Mutlaka bu iki kuvvet çarpışacak... Gladstone'nin ahfadının süngüleri altına mı gireceksiniz? Yoksa Şark'tan bize ellerini açan kuvvete mi koşacaksınız? (Şarka, Şarka sestleri)" (Bk.: TBMM Zabıt Ceridesi, C.I. s. 258).

Büyük Millet Meclisi başkanı ATATÜRK, çeşilli programlarla taban oluşturmaya (Bk.: MEMİŞ, s. 279 vd.) yönelen politik hizipleri nötralize etmek, bütünlüğü büyük gaye çevresinde yönlendirmek amacıyla yukarıda anılan HALKÇILIK PROGRAMINI, "hükümet beyannamesi" olarak imzalayıp "Büyük Millet Meclisi Riyasetine" verdiği gözlemlenir.

Milli Mücadele Önderinin bu davranışı, iki amaca dönük olabilir: Birisi milletekillerinin bölünmelerini önleyip Misak-ı Millinin BİRLİK ilkesinin yaralanmasına meydan bırakmamak. İkincisi, Büyük Millet Meclisi'nin kurtuluş amacına yürümesinde duraksamaları engellemek ve o aşamada "iki seylâb"ın arasında sıkışan Anadolu'yu kendine özgü "millî devlet hukuk"na kavuşmasını saptıracak başka özelemlerden kurtarmak. Başka bir anlatımla Kemalist yürütmeyi egemen kılmak. Anayasa Komisyonuna gönderilen ATATÜRK'ÜN HALKÇILIK PROGRAMI, orada tartışılmakta olan bazı değişikliklerle bu kez, "Teşkilâtı Esasiye Kanunu Lâyhası" dönüşümüyle Meclisin doksandokuzuncu oturumunda (18 Kasım 1920), "Encümeni Mahsus Mazbatası'nın görüşülmesine geçilir (TBMM Zabıt Ceridesi, C.V. s. 363).

- (2) Halkçılık Programının hükümet beyannamesi ve anayasa tasarısı haline çevrilmesine kadar bazı bilgiler için bk.: MEMİŞ, s. 199 - 207, 322 - 328 vd.
- (3) Bk.: TBMM Zabıt Ceridesi, C.V, s.369,370
- (4) TBMM Zabıt Ceridesi, C.V., s. 365, 369 - 370:
- (5) Bk.: İhan Tekeli , Gencay ŞAYLAN, "Türkiye'de Halkçılık İdeolojisinin Evrimi", **TOPLUM ve BİLİM**, Sayı: 6-7, s. 44 - 79; Nermin ABADAN, "Halkçılık", **CUMHURİYET**, 11 Ağustos 1969; Cahit TANYOL, **ATATÜRK ve HALKÇILIK**, Doğu Matbaası, 1981, Ankara, s. 64-114, 153; Anıl ÇEÇEN, "ATATÜRK VE HALKÇILIK," (Tahsin Bekir BALTA'ya ARMAĞAN), *Sevinç Matbaası, Ankara, 1974, s. 1 - 40; HAKİMİYETİ MİLLİYE'nin 1 Haziran ve 7 Temmuz 1340 Sayıları, 18, 28 Temmuz, 1 Ağustos Sayıları; MEMİŞ, s.195 - 204...*
- Çapı büyük olan HALKÇILIK konusu, üç boyutta konumlandırılabilir: Türkiye'de Halkçılığın Gelişimi, Millî Mücadele Süreci Halkçılığı, Kurtuluş Savaşı Sonrası Halkçılığı. Hiç kuşkusuz Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin HALKÇILIK ARAYIŞLARI (MEMİŞ, s.199 - 208), zamanın deyişyle "Dünyayı saran o ateşin yaptığı baskıdan olacak ki ATATÜRK, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu için "icabatı zamanın istilzam eylediği halkçılık esasını ifade eden bir düstur" tanımlamasını (NUTUK, II, S. 599 - 600) yapar.
- Günümüzde hemen bütün Siyasi Partilerin halkçılık kavramına sarılması manidardır. Söylemeliyiz ki elâstikiyeti bulunan bu kavramın üç boyutuyla (bunlar halkın yönetime katılması, kültürel işlevli halkçılık ve sosyal sistem konularıdır) derinliğine e-e alınması gerekir. ATATÜRK'ÜN bu kavrama nedenli önem verdiğini 1931 CHP Kurultayında,
- HALKÇILIĞI** bir "umde" olarak seçmesinden anlarız.
- (6) TBMM Zabıt Ceridesi, C.V, s.371 - 372.
- (7) TBMM Zabıt Ceridesi, C.VII, s.146 - 160 (Hariciye Vekili Muhtar Bey, verdiği beyanatta konuya değinir).
- (8) Meclis, yapısına uygun olarak anti-emperyalist tutuma ağırlık verirken, anti - kapitalist tutumunu yumuşatır (TEKELE - ŞAYLAN, s.69).
- (9) Programlar hakkında ve bazı gelişimler için bk.: MEMİŞ, s.279 - 316.
- (10) TBMM Zabıt Ceridesi, C.V, s. 363-368, 264; C.VII, s. 301, 302, 303 vd.; C.II, s. 295; C. VI, s. 122, 129 ve yine C.V, s. 398; C. VI, s. 121,123,155 - 156, 126,129 - 132, 151 - 155; C. VII, s. 259 vd...
- (11) Halka gönülden özgürlük vermeye geldiklerini söyleyenler, "sahte" halkçılığa şiddetle çatarak, klâsik seçimin, millete efendiliğini veremeyeceğini, "sersem politikacılığı" meslek edenlerden ve Kanun-u Esasilerin veremediğini vermek için zamanın geldiğini savununup, memleketi omuzlarında taşıyan ve taşımaya devam eden çiftçilerin artık bizzat yönetime katılmalarının zorunlu olduğunu isterler. Böyle yapılmakla Tanzimat'tan beri nefret edilen hükümet yaklaşımlarından kurtuluş yolu açılacaktır. Haklı olarak, Tanzimat'tan o zamana değin 8 Cilt "düstur" yığıldığını, ancak bunların içinde ülkeyi temsil eden ve ülkenin asıl sahibi olması gereken köylülerin (% 80'ni) konumuyla ilgili yalnızca 2 "nizamname"ye rastlandığına işaret ederler. Halkın cahil olmadığını, halkı temsil edilmekte olduğu söyleniyorsa, onun cehaletle suçlanması büyük haksızlık olup verilen vekâletleri sakatlamaz mı? (Bk.: TBMM Zabıt Ceridesi, C.II, s. 295; C.V, s. 398; C. VI, s. 122, 129 ve VII. Ciltte kayıtlı Aydın mebusu Tahsin Bey'in eleştirileri...).
- (12) Bk.: MEMİŞ, s. 333 - 341,341 - 345
- Yunus NADİ Bey, 29 Kasım 1920'de Büyük Millet Meclisi'nde şunları söylüyordu:"... Bizim memleketimizde Fırkalar olmadığına nazaran halka intihâbat yapmak için reber-i hareket olacak bir esas ve suret-i hâl, hâl-i hazırda yoktur... Halk arasında Fırka mı ihdas edelim?.. Avrupa'da birtakım Fırkaların cidali, diğer taraftan onun fevkinde bir kapitalizm, bir sermaye tahakkümü vardır ki, intihâbat yarı yarıya onun elinde bazedir... (Türkiye'de) mesail-i maişet yekdigierleriyle cidal etmez... yekdigierini ikmal eden şeylerdir" (TBMM Zabıt Ceridesi, C.VI, s. 130-131).
- Yunus Nadi Bey'in Mesleki Temsili savunma gerekçesinden sonra bu kurumun geçmişinden biraz söz etmekte yarar olabilir.
- (II) Meşrutiyet İttihat ve Terakki zamanı akımı olarak izlenen Mesleki Temsilin kıramcılığını, Kör Ali İhsan Bey isimli bir aydının yaptığını görmek kabildir. Ali İhsan Bey programında (materyalist kökenli) esnafların özlemlerini dile getirmektedir. Bu bakış yönüyle kapitalistleşme sürecinde kaybeden küçük girişimcilerin tepkilerini

yönlendirebilecek bir korporatif halkçılık boyutuna ulaşır. Onun programı ile Ziya Gökalp'in idealist kökenli programı arasında farklar vardır (Bk.: İlhan Tekeli, Selim

İLKİN, (Kör) ALİ İhsan (Hoğlu) Bey ve Temsili Mesleki Programı, (Teksir 1977).

Türkiye'de HALKÇILIK akımının etkisini göstermesi ve gelişmesi sıralarında, Rusya'daki "narodnik", "marksist" akımların etkilerinin, dolaylı - dolaysız ilişkilerinin olduğunu, özellikle "narodnik" akımın Osmanlı İttihat ve Terakki örgütü içinde taban bulduğu hatırlanmalı (Bk.: TEKELİ - ŞAYLAN. 54 - 59). Avrupa Anadolu sanayisini, esnaf loncalarını çökertmiştir. O halde Mesleki Temsil kabul olunca, meslekler yeniden kurulacak ve karar organı olarak yönetime katılacaktır. Böylece Tanzimat'ın doğurduğu "bürokrasi" sınıfının etkinliği ikinci plana düşecektir. Meslekler arasında bir çatışma olmadığından, hazır "Fırkalar" yokken Mesleki Temsil yaklaşımı kurulmalıdır. Ali İhsan Bey'in Programının en önemli tepkisi bürokrasi düşmanlığında toplanmaktadır. Aynı düşmanlık 1921 Teşkilât-ı Esasiye kanunu sunuş konuşmasında da izlenmektedir.

- (13) Hükümet beyannamesi olarak Meclise sunulan Halkçılık Programının 9. maddesi şudur: "Büyük Millet Meclisi, vilâyetler halkınca reyîâm ile müntehap âzadan mürekkeptir" (TBMM Zabıt Ceridesi, C. IV, s.130). Geneloy ilkesini öngören program eğilimi, Teşkilât-ı Esasiye tasarısında şu şekle dönüşür: "Madde 4- Büyük Millet Meclisi vilâyetler halkınca meslekler erbabı iemsil edilmek üzere doğrudan doğruya müntehap âzadan mürekkeptir" (TBMM Zabıt Ceridesi, C.V. s.370). Görülüyor ki, iki madde arasında önemli fark vardır. Birisi GENELOYU, diğeri MESLEKI TEMSİLİ yeğlemektedir.

Zamanın yarı resmi ünlü Hakimiyeti Millîye Gazetesinin "Rus Bolşevizmi, Türk Komünizmi" başlıklı makalesinde (Sayı: 65, 16 Teşrinievvel 1336), "hakimiyet-i millîtin direği intihaptır" ana fikrini savunduğu; "MEŞRUTİYETİ" koskoca bir makineye benzetmekte, oysa bunun ancak taklitinin yapıldığını, "hakiki bir lokomotif yerine oyuncak bir lokomotif" kullanıldığını vurgulayarak, halkın herkese omuz süktüğünü, 12 yıllık acı deneyimlerin artık son bulmasının vakti olduğu anlatılarak, çözüm için sözü seçim mekanizmasına kaydırıldığı anlaşılmaktadır. Sözü edilen seçim mekanizması Mesleki Temsildir. Hakimiyeti Millîye, "Mesleki Temsil" isimli makalesinde (Sayı: 67,23 Teşrinievvel 1336), "biz bu usulün kominist bir idare için kullanılmasını istiyoruz... bu alet bizi istediğimiz gayeye getirecektir" düşüncesine yer veriyordu. Bu fikrin Avrupa'da olmadığı belirtilip Demokrasi üzerinde yürünmek istendiği yazılır. Makale, Rusya'da özel bir şekilde Mesleki Temsil esası ve nedeni olan "mesleki teşekkül" olduğuna dikkati çeker. Bu yöntemin önerilmesinden amaç, ülkede genel hayatı eline alacak olan halk hükümetine ait "hidamatu umumiye"nin icrasında kendiliğinden bir düzen yapan kapsamında bulunmasıdır. "Bürokrasi tahakkümünden ibaret olan hükümet kuvvetini ortadan kaldırarak" bütün kuvvet ve yetkiyi halkın çalışan kısmına yöneltmek gerekmektedir. Onların cahil olmaları nedeniyle "işleri" ölçülü bir biçimde ele alabilmeleri için "intihabatın esasını mesaliki sa'y arasında ki teşkilâta" ve meslekler arasındaki dayanışmayı uygulayabilecek tarzda geliştirmelidir. Makale, "Mesleki Temsil, zaruri olarak tamamen komünist bir programın cüzidir" yorumunu yaparken, Türkiye "içtimaiye"sinin basit olduğunu, sosyalist bir yönetim için seçim yönteminin asıl olduğunu, bu sorunun yarınki inkulâbın hassas bir noktasını teşkil ettiğini dile getirmektedir.

Hakimiyeti Millîyenin Mesleki Temsil savunmalarını yoğunlaştırdığı sıralarda Teşkilât-ı Esasiye tasarısı gündemdedir. Meclisin içinde ve dışında etkin bir İttihatçı kesimi belirtilen "alet"le Anadolu'da yukarıdan aşağıya bir çeşit "Sol" uygulamasına geçmek istemekte oldukları, hizip programlarda görülebilir. O sıralarda, birlik kaygularıyla, ulusal nitelikli olduğu programından anlaşılınan Resmi Türkiye Komünist Partisinin kurulduğu görülecektir (Çok bilgi için bk.: MEMİŞ, s.258 - 350). Cemal Paşa'ya yazılan bir mektupta ("Tarihi Mektuplar", TANIN, 15 - 16 şubat 1945) "Hükümet Partisinin Programı ile mücadele etmek isteyen iki fikire" yer verilmekte ve "meslekler üzerine intihabın kabul olunması kuvvetle muhtemeldir" deniliyordu. Başka bir mektupta Hakkı Behiç'in şu sözleri ilginçtir: "... Ergeç bir Sosyalist İslam Cumhuriyeti tezahür edecek ve eşya vahdetine amel olacaktır" (Mete TUNÇAY, Türkiye'de Sol Akımlar, 1978, s.485).

Nihayet Halkçılığı, "korporatif halkçılık" boyutuyla ele alan Mesleki Temsilcilerin "hükümet beyannamesi"ndeki aynı doğrultulu değişiklik önerisi, sınıf kavgacılığıyla

suçlanıp reddedilir.

Mesleki Temsilin, bir çeşit Sendikalizme varacağını, bu "alet" in en "komünist bir program" veya Purusya'da uygulandığı gibi "aristokratik" tarzı getirebileceği hatırlanmalıdır.

(14) DÜSTUR, C.I, s. 57.

(15) Müjdat ŞAKAR, 1982 Anayasası ve Önceki Anayasalar, İstanbul, 1989, s. 283 (md. 3).

(16) TBMM Zabıt Ceridesi, C.V, s. 369 (Programın "maksat ve meslek" girişi, numarasız bir metin haline getirilip kabul olunur).

(17) - (18) Metin karşılaştırması için, Teşkilat-ı Esasiye gerekçesi için bk.: TBMM Zabıt Ceridesi, C.IV, s. 180, C.V, s. 369 - 369.

(19) Anayasalar Tarihine bakıldığı zaman, "harp ilânı" biçiminde süre gelen egemenlik hakkının "vatan müdafaası ilanı" evrensel düzeyinde ele alınması, ilk kez 1921 Teşkilat-ı Esasiye kanununda ele alınır. Bu yaklaşımın ne denli çağdaş olduğu, "harp ilânı" yaklaşımının ortaçağdan kalma olduğu, insani olmadığı açıktır. "Vatan müdafaası" yaklaşımı, emperyalizme karşı önemli bir basamağı deyimler (Vatan müdafaası nitelemesi için bk.: Tuncer KARAMUSTAFAOĞLU, "20 Ocak 1921 Teşkilat-ı Esasiye kanununun 7. Maddesi Üzerinde Bir inceleme" (MAHMUT KOLOĞLU'YA 70. Yaş ARMAĞANI), İstanbul, 1975, s. 321 - 322 vd.).

(20) Bk.: TEKELİ - ŞAYLAN, s. 67 - 68; MEMİŞ, s. 289 - 295.

(21) Bk.: TBMM Zabıt Ceridesi, C.V. s. 372 - 373.